

II. Principalele rezultate științifice obținute în anii 2009-2010

Rezultatele științifice relevante pentru problematica cercetării se regăsesc în lucrările realizate de membrii echipei, care dezvoltă următoarele teme de cercetare:

1. Prezentarea și aprofundarea terminologiei de specialitate românești, a principalelor concepte operaționale necesare cercetării (v. articolele *Autour de la notion de „néologisme”*, *Du néologisme au néonyme*, *La néologie et ses mécanismes de création lexicale*, *Une notion-clé dans la lexicologie roumaine : l'étymologie multiple*).

2. Constituirea corpusului de împrumuturi lexicale din limba franceză în limba română, având ca activități principale selecția și categorizarea termenilor precum și finalizarea și publicarea corpusului obținut sub formă de dicționar (DILF).

3. Studiul împrumuturilor de origine franceză în limba română din punct de vedere etimologic: coroborarea unor etimologii obținute pe baza corpus-ului extras din DEX cu datele oferite de alte surse lexicografice românești, în special de DA / DLR și de CDER; rafinarea *etimologiilor multiple* și stabilirea unei tipologii a acestora, pornind atât de la criteriile și taxinomiile vehiculate în literatura de specialitate, cât și de la aplicarea lor în lucrările lexicografice românești (v. articolele *Quelques remarques sur l'étymologie des emprunts roumains d'origine française*, *Les reflets de l'influence française sur le lexique de la langue roumaine*).

4. Realizarea primei statistici a împrumuturilor lexicale din limba franceză în limba română pe baza unui corpus de mari dimensiuni (DILF) precum și compararea acesteia cu statisticile existente, în special statistica lui Dimitrie Macrea realizată pe *Dicționarul Limbii Române Moderne* (1958), 39% cuvinte de origine franceză, fapt ce a indicat pătrunderea masivă a cuvintelor de origine franceză în prima jumătate a sec. al XX-lea, în raport cu ultimele decenii în care asistăm la invazia masivă a anglicismelor (*Deux langues romanes en contact : les emprunts roumains au français*).

5. Elaborarea modelului de fișă semantică care să ofere o imagine completă a cuvântului împrumutat din limba franceză în limba română. S-a urmărit, în special, explicitarea informațiilor semantice și lexicografice precum și încadrarea împrumutului în context etimologic (vezi "Model fișă semantică").

6. Relevarea unor caracteristici semantice ale cuvintelor românești de origine franceză din corpusul analizat și categorizarea semantică a acestora (v. articolele *Destinul unor cuvinte de origine franceză în limba română actuală*; *Le vocabulaire français et roumain de l'espace : les mots lieu et loc*; *Câteva observații cu privire la semantismul unor împrumuturi lexicale de origine franceză din limba română*; *Typologie des emprunts lexicaux français en roumain (présentation d'un projet en cours)*; *Etude lexicographique et sémantique du gallicisme marchiz, -ă en roumain actuel*; *Remarques sur la sémantique des lexèmes en voyage: français-anglais-roumain*; *Typologie sémantique des mots roumains empruntés au français*).

Prezentarea detaliată a rezultatelor cercetării

1. Prezentarea și aprofundarea terminologiei de specialitate românești, a principalelor concepte operaționale necesare cercetării

Creativitatea lexicală este rezultatul dezvoltării științifice, tehnice și culturale a unei societăți pentru că fiecare limbă dispune de o gamă de procedee morfologice, morfosintactice și morfosemantice pentru a adăuga și pentru a dezvolta noi sensuri. Neologia lexicală desemnează atât inventarul cuvintelor nou create cât și procedeele de formare a acestora prin mijloace interne (derivare, compunere, adăugare de noi sensuri) și externe (împrumuturi și calcuri).

Articolul dedicat noțiunii de „neologism” (*Autour de la notion de «néologisme»*) se înscrie într-una din principalele axe de cercetare vizate în proiect: definirea conceptelor operaționale mobilizate în cercetare, în lumina studiilor recente întreprinse de lingviștii români.

Autoarea a subliniat polisemia termenului „neologism”, accepțiunile diferite care îi sunt conferite în lucrările de specialitate. Se menționează astfel: (i) neologismele «de formă», adică cuvintele nou formate printr-un procedeu morfologic (sigle, afixe, derivate, cuvinte compuse); (ii) neologismele «de sens», bazate pe mutații semantice (extensii sau restricții de sens, metafore, metonimii, etc.); (iii) neologismele sintagmatice (polilexicale), care depășesc cadrul cuvântului; (iv) neologismele constând în schimbarea construcției sintactice; (v) împrumuturile lexicale dintr-o limbă veche sau modernă, de la un dialect, un sociolect, o limbă de specialitate. Toate aceste fenomene ilustrează complexitatea fenomenului abordat.

Dicționarele românești definesc în general neologismul ca fiind un cuvânt nou, împrumutat sau creat prin mijloace interne sau, mai rar, și accepția nouă a unui cuvânt.

Se constată în articol că definițiile date în lucrările consultate nu pun suficient accentul pe diferența specifică, care este dată de aspectul relativ al calificativelor *nou* sau *recent*, folosite ca mijloace de diferențiere. Sunt inventariate astfel principalele opinii formulate de lingviștii români privind durata statutului de neologism conferit unui cuvânt, opinii care sunt extrem de diverse, mergând de la a considera ca neologisme cuvintele intrate în limba română începând cu a doua jumătate a sec. XVIII (sens larg al accepțiunii de neologism), până la a restrânge aria de acoperire a conceptului la creațiile intrate în ultimele două decenii sau chiar mai puțin.

Problema neologismelor se arată astfel a fi una dintre cele mai dificil de rezolvat, de la definirea noțiunii până la chestiuni practice privitoare la etimologia, forma, frecvența, circulația, semantica împrumuturilor care au acest statut.

Rezultă că acest concept este unul cheie al studiilor din domeniu, un concept operațional, pragmatic, greu de conturat din cauza însăși a naturii unității lingvistice în cauză precum și a duratei elementului de noutate.

Această constatare sugerează necesitatea, pentru lingvistica românească, a unor studii care să vizeze probleme teoretice și practice, de la standardizarea metalimbajului la criteriile de detectare și clasificare a neologismelor.

Din această perspectivă, articolul *La néologie et ses mécanismes de création lexicale* își propune să prezinte o clasificare generală a diferitelor procedee, insistând cu precădere asupra împrumutului, procedeu foarte productiv în domeniul creativității lexicale. În același timp, este prezentată, în mod explicit, relația care se stabilește între

mecanismele creativității neologice și cele două subclase : neologisme (limba comună) și neologisme (limbaje de specialitate).

Termenul *neologie* este polisemantic pentru că el desemnează trei demersuri diferite: (1) procedeul de creare a unităților lexicale prin utilizarea mecanismelor obișnuite ale creativității lexicale; (2) studiul teoretic și aplicat al procedeelelor de formare a cuvintelor, al criteriilor de recunoaștere, de acceptabilitate și de difuzare a neologismelor; (3) activitatea instituțională organizată pentru crearea, difuzarea și implantarea neologismelor în cadrul unei politici lingvistice.

În clasificarea generală a principalelor procedee ale creativității lexicale în domeniul neologiei lexicale, împrumutul este unul din principalele mecanisme lingvistice ale creativității lexicale iar aspectele luate în considerare sunt: etimologia (împrumuturi cu etimologie multiplă, împrumuturi cu etimologie unică, împrumuturi cu etimologie controversată) și adaptarea (neologismele împrumutate din franceză prezintă o identitate formală în cele două limbi, în timp ce neologismele din limba comună pot dezvolta sensuri diferite pentru un singur împrumut din limba franceză: *diplomat*).

Fiecare limbă dispune de propria sa strategie de formare în domeniul neologiei lexicale chiar dacă punctul de plecare rămâne împrumutul din alte limbi. Contactul lingvistic dintre limbi face uneori foarte dificil procesul de a distinge un cuvânt derivat de un împrumut. În aceste condiții, numai documentarea lexicografică ne poate furniza cele mai bune informații.

În ceea ce privește raportul dintre neologisme și neologisme, pe de o parte și procedeele de formare, pe de altă parte, neologismele au o formă simplă, privilegiază derivarea prin prefixe și sufixe, în timp ce neologismele au o formă sintagmatică, dezvoltă sensuri noi pentru cuvintele existente prin metafore lexicalizate și abreviere și se îmbogățesc, în mod constant, prin împrumuturi și calcuri din alte limbi.

Neologia este așadar un domeniu care ridică numeroase probleme privind, în special, următoarele aspecte: definirea principalelor concepte operaționale, forma, frecvența, originea și semantica neologismelor. La acestea se adaugă dificultatea de a stabili o graniță între neologismele din limba comună și neologismele din limbajele de specialitate.

Lucrarea *Du néologisme au néonyme* analizează factorii care fac distincția dintre cele două clase, neologisme și neologisme, și prezintă neologia ca o activitate instituțională de normalizare și de reglementare a creativității lexicale.

Luând în considerare factorii care fac diferența dintre neologisme și neologisme (origine, formă, sinonimie, spontaneitate, propagare), neologismele sunt împrumuturi necesare din punct de vedere terminologic (ele răspund unei nevoi de comunicare clar exprimate, aceea de a denumi o nouă noțiune sau realitate), care exclud relațiile semantice (sinonimie, polisemie și omonimie) și care sunt reprezentate, în mare parte, de forme sintagmatice având o circulație internațională și făcând parte din nomenclaturile internaționale cu valoare universală.

Ca parte integrantă a lingvisticii aplicate, neologia este strâns legată de ordonarea și planificarea lingvistică, de standardizarea limbii, de codificarea ei în spiritul idiomului național și în cel al culturii universale. În stabilirea neologismelor intervin organisme oficiale care impun anumite norme după criterii lingvistice și sociolingvistice.

Criteriile lingvistice vizează univocitatea (să denumească o noțiune stabilă, bine delimitată, cu o formă explicită și clară, cu care să se mențină o relație de univocitate),

forma simplă (să fie scurt și concis), adaptarea (să fie format în acord cu regulile sistemului lingvistic în care va intra), transparența (să fie cât mai transparent, adică să i se poată deduce sensul).

Criteriile sociolingvistice au în vedere necesitatea neologismelor (să fie necesare, adică să denumească o noțiune nouă, să fie mai bun decât variantele concurente sau să înlocuiască forme inadecvate), transparența (să nu aibă conotații negative, să nu înlesnească asociații incorecte), apartenența la un registru formal de specialitate, fără să fie în contradicție cu liniile fundamentale ale politicii lingvistice stabilite.

Lucrarea *Une notion-clé dans la lexicologie roumaine : l'étymologie multiple* prezintă noțiunea de *etimologie multiplă*, care se dovedește a fi de o mare importanță pentru lexicologia românească dacă și numai dacă aceasta este aplicată corect din punct de vedere științific.

O primă focalizare a studiului este de natură teoretică și vizează stabilirea unei tipologii a *etimologiei multiple*, pornind atât de la criteriile și taxinomiile vehiculate în literatura de specialitate, cât și de la aplicarea sa în lucrările lexicografice românești.

Totodată, lucrarea prezintă cuvintele care sunt în mare măsură susceptibile să provină din franceză, prezentând însă și alte posibilități la nivel etimologic. Astfel, demersul nostru este ilustrat de un mare număr de exemple extrase din totalitatea intrărilor de la litera **R** existente în ediția din 1998 a *Dicționarului explicativ al limbii române* (DEX 1998). Rezultatele etimologice obținute pe baza corpusului extras din DEX au fost coroborate cu datele oferite de alte surse lexicografice românești, în special de DA / DLR și de CDER. Această confruntare lexicografică a fost necesară în special pentru a rezolva problemele referitoare la atestări, cazurile de etimologii îndoielnice, dar și distincția dificil de operat între cuvintele derivate în franceză și cele create ulterior în limba română.

Așadar, stabilirea etimologiei neologismelor românești este un demers extrem de complicat. Însă, în cazul (cazurile) în care sursa imediată a unui împrumut este ambiguă sau dacă este posibil ca un neologism să provină în limba română cel puțin prin două filiere, *etimologia multiplă* se impune. Este incontestabilă utilitatea principiului *etimologiei multiple*, însă această noțiune nu poate prin ea însăși să rezolve toate dificultățile existente încă în domeniul etimologiei neologismelor din limba română. Dar, în momentul în care Institutul de Lingvistică din București va publica corpusul la care lucrează și care conține date exacte referitoare la atestarea cuvintelor cel puțin în limba scrisă, principiul *etimologiei multiple* va deveni un ajutor concret pentru toți cei care se ocupă de etimologii, în special de neologismele românești.

2. Constituirea corpusului de împrumuturi lexicale din limba franceză în limba română

Echipa de cercetare a constituit primul corpus de împrumuturi lexicale din limba franceză pe baza celui mai folosit dicționar al limbii române (DEX 98, varianta DEX on line): *Dicționar de împrumuturi lexicale din limba franceză* (DILF). Lucrarea oferă o imagine globală și completă asupra elementului de origine franceză în limba română, evidențiind importanța acestuia, forța sa derivațională, probleme de etimologie și particularități semantice. Ea se constituie într-un instrument de lucru pentru viitoarele cercetări din domeniile lexicologiei și lexicografiei românești și romanice.

Dicționarul a fost publicat la Editura Universitaria, în două volume: Volumul I este dedicat împrumuturilor lexicale cu etimologie exclusiv franceză (600 p.) iar volumul al II-lea cuprinde împrumuturile cu etimologie multiplă (599 p.), acele cuvinte care au pătruns în limba română pe mai multe căi dintre care una este obligatoriu franceza.

Fiind conceput ca un instrument de lucru în cercetarea lingvistică, *Dicționarul* acordă un loc important derivării și compunerii cuvintelor care figurează după cuvântul bază, evidențiindu-se astfel bogăția și importanța familiei fiecărui cuvânt de origine franceză sau cu etimologie multiplă.

3. Studiul împrumuturilor de origine franceză în limba română din punct de vedere etimologic

Cercetarea împrumuturilor de origine franceză din limba română din punct de vedere etimologic este aprofundată în articolul *Quelques remarques sur l'étymologie des emprunts roumains d'origine française* ce se concentrează asupra discutării spinoasei probleme a etimologiei unice sau a etimologiei multiple.

A fost constatată existența mai multor criterii de stabilire a etimologiei, ce constituie o sursă inepuizabilă pentru studiile lingvistice, date fiind, pe de o parte, situațiile etimologice diverse care pot fi întâlnite și, pe de altă parte, diferitele variații diacronice, diastratice sau diafazice care caracterizează atât limba sursă, cât și limba țintă. Din această perspectivă metodologică și pe baza corpusului F-FREON, extras din DEX, se observă că:

- cea mai mare parte a bazei de cercetare este reprezentată de împrumuturi pătrunse în română direct din limba franceză; sunt cuvinte cu *etimologie unică* și care, din punct de vedere al criteriului formal, se caracterizează prin puține modificări fonetice sau morfologice în trecerea lor de la franceză la română. În interiorul acestei categorii, apar câteva situații care ilustrează criteriul *etimologiei unice indirecte*: *filtru*, *financiar* sau *forțamente*, pentru care în DEX se indică atât originea franceză, dar și un alt model (italian, în toate cele trei exemplificări); franceza ar putea reprezenta în astfel de cazuri *filierea de pătrundere*. În ceea ce privește tipurile semantice întâlnite, se remarcă faptul că cea mai mare parte a termenilor analizați fac parte din clasa *împrumuturilor denotative* sau *tehnice*, introduse în limba română, în mod cert, pe cale cultă, scrisă; sunt înregistrate însă și *împrumuturi conotative* sau *stilistice*, de tipul: *famat*, *familial*, *fana*, *facultativ*, *fantomă*, *farsă*, *feblețe*, *feeric*, *ferm*, *filiație*, *flagelat*, *fluent* etc. (în general, este vorba de cuvinte care au în română și corespondente lexicale fie moștenite din latină, fie de proveniență slavă, fie intrate în română prin intermediul unei alte limbi, în afara francezei) sau de tipul: *fantasmagoric*, *fantezie*, *fanfaron*, *fariseic*, *fatalism*, *festival*, *finețe*, *flata*, *formalitate*, *fotoliu*, *foulard* – cuvinte care desemnează realități extralingvistice pentru care limba română nu dispunea de un lexem adecvat;

- o altă categorie de cuvinte de origine franceză pătrunse în română și întâlnită în corpusul analizat este cea a împrumuturilor cu *etimologie multiplă*, adică cea a cuvintelor care provin din mai multe limbi (franceză, latina savantă, neogreacă, italiană, spaniolă, engleză, rusă și germană), între care franceza ocupă totdeauna prima sau a doua poziție. Și în interiorul acestei categorii, se remarcă:

(a) pentru toate cazurile analizate, franceza reprezintă - din punct de vedere al frecvenței intrărilor lexicografice - prima sursă de etimologie, în combinație cu latina (prima poziție), cu italiana (a doua poziție), respectiv, cu engleza (a treia poziție);

(b) există puține situații în care franceza este asociată unor limbi care nu sunt romanice, dintre care s-a menționat anterior limba engleză, dar trebuie amintite (de asemenea, în ordinea frecvenței) și rusa, germana sau neogreaca;

(c) există o singură situație în care prima sursă indicată nu este limba franceză, ci o limbă slavă, rusa. Este cazul cuvântului *fazan*, pentru care se menționează totuși cu *cf.* și modelul francez: *faisan*.

Este foarte important de subliniat faptul că atât în cazul (a), cât și în cazul (b) este vorba de situații de *etimologie multiplă externă*, pentru multe intrări lexicografice de acest tip, franceza reprezentând nu limba sursă, ci calea, filiera de pătrundere a acestor împrumuturi în limba română. În astfel de situații ilustrate de cuvinte ca: *film*, *fotbal*, *faianță*, *fandango* etc., suntem în prezența unor cazuri de *etimologie multiplă indirectă*. În ceea ce privește tipurile semantice întâlnite, și de această dată se observă o proporție ridicată a împrumuturilor denotative / tehnice, fără ca a doua categorie, cea a împrumuturilor conotative / stilistice, să fie absentă.

În cadrul categoriei de termeni cu etimologie multiplă s-a remarcat, de asemenea, existența unor cazuri lexicografice în care doar un anumit sens al cuvântului are drept etimologie (multiplă) franceza și o altă limbă. Sub acest aspect, din analiza corpusului reiese: (a) situația în care doar unul din sensurile unui cuvânt este de origine franceză (ex. *for*, (2) lat. *forum*, (3) fr. *for*) ; (b) situația în care doar unul din sensurile unui cuvânt poate reprezenta un calc după un model francez (*foaie*, lat. *folia*, (4) după fr. *feuille*).

Articolul subliniază, de asemenea, importanța stabilirii etimologiei, pentru corectitudinea articolelor lexicografice, prin intermediul cuvintelor omonime: ex. *filtru* cu : (1) etimologie unică franceză pentru *filtru*¹, « dispozitiv, aparat sau instalație cu care se separă, cu ajutorul unui material filtrant, un fluid de particule solide [...] » – dar cu *cf.* DEX indică și forma italiană, *filtro* - , și (2) etimologie unică franceză pentru cuvântul *livresc filtru*² «băătură căreia i se atribuie puteri miraculoase [...]». În aceeași situație se găsesc fie cuvinte ca: *falangă*¹, *fentă*¹ etc. pentru care se propune doar etimologia unică franceză, fie cuvinte ca: *factură*¹, *filer*², care intră în categoria împrumuturilor de origine franceză cu etimologie multiplă.

Analiza acestui corpus relevă în mod clar atât importanța fundamentală a influenței franceze pentru caracterul modern al limbii române, cât și marea disponibilitate a limbii române în ceea ce privește asimilarea și adaptarea neologismelor.

O analiză punctuală pe un corpus constituit din litera U este efectuată în comunicarea intitulată *Les reflets de l'influence française sur le lexique du roumain* și prezentată la Congresul de Lingvistică și Filologie Romanică de la Valencia.

Elementul lexical de origine franceză excerptat din *Dicționarul de împrumuturi lexicale din limba franceză* (Craiova, 2009) este reprezentat astfel: a) 167 cuvinte au etimon exclusiv francez; b) 56 cuvinte au o etimologie multiplă inclusiv franceză; c) 10 cuvinte au o etimologie ezitantă, dar pentru care se face trimitere și la franceză prin formulele *cf. fr.* sau *după fr.*, de exemplu: *unigland* (cf. fr. *uniglandé*), *uperizare* (după fr. *upérisation*) etc. Ansamblul fondului lexical de origine franceză (litera U) se ridică astfel la 234 unități (cuvinte cu origine franceză exclusivă sau multiplă), ceea ce reprezintă 35% din ansamblul corpusului analizat.

O altă problemă ridicată vizează dificultățile unei analize etimologice a fondului lexical de origine franceză din limba română și anume cazurile de „etimologii controversate”, mai precis: originea cuvintelor derivate și a celor cu etimologie multiplă.

Situația cuvintelor derivate împrumutate din franceză sau formate pe teren românesc este exemplificată cu derivatele din corpus formate cu *-ultra*, prefix cu sensul de „peste măsură de”, „foarte”, „extrem de”, care servește la formarea unor substantive și a unor adjective, pentru a marca un grad de intensitate. Confruntarea mai multor surse lexicografice ale limbii române (DEX, DLR, CDER) a evidențiat numeroase divergențe de opinii privind originea derivatelor: a) considerate ca formate în română: *ultracentral*, *ultracondensor*, *ultraconfortabil*, *ultraconservator*, *ultrademagog*, *ultrademocrat*, *ultraeficient*, *ultraelaborat*, *altraaccidental*, *ultraprogresist*, *ultrarafinat*, *ultramodernist*, *ultrarapid*, *ultrareacționar*, *ultrascurt*, *ultrasecret*, *ultraspecial*. Criteriul funcțional (poziția afixului în interiorul sistemului derivativ și mai ales raportul între afix și bază) sunt argumente în favoarea ipotezei că derivatul este o creație internă; b) considerate ca împrumuturi din franceză: *ultrabazic*, *ultrafiltru*, *ultramicrochimie*, *ultramiscroscopic*, *ultramiscroscopie*, *ultramodern*, *ultramontanism*, *ultrasonic*, *ultrasonografie*, *ultrastructura*, *ultraviolet*, *ultravirus*. Majoritatea sunt termeni tehnici, specializați într-un domeniu de vârf, ceea ce poate explica intrarea lor în limbă ca derivate, o dată cu referențul lor.

În cazul cuvintelor cu etimologie multiplă există de asemenea divergențe între sursele lexicografice consultate, în cazul literei U înregistrându-se 57 cuvinte pentru care DEX propune această soluție. Confruntând însă trei surse lexicografice (DEX, DLR și CDER) s-au înregistrat 93 cuvinte cu etimologie multiplă inclusiv franceză, observându-se totodată numeroase contradicții între acestea. Rare sunt cazurile de concordanță: doar 28 forme din cele 93 înregistrate în două sau trei din dicționarele utilizate, ca de ex. *ulcer* (din fr. *ulcère*, lat. *ulcus*, *-eris*), *ulster* (din engl., fr. *ulster*), *ulterior* (din fr. *ultérieur*, lat. *ulterior*), *ultramicroscop* (din fr. *ultramicroscope*, germ. *Ultramikroskop*) etc. În toate celelalte cazuri sursele se contrazic, de ex. *ultimativ* (din fr. *ultimatif* (DEX); din fr. *ultimatif*, it. *ultimativo* (DLR); *ultimatum* (din fr. *ultimatum*, germ. *Ultimatum* (DEX); din fr. *ultimatum*, germ. *Ultimatum*, lat. med. *ultimatus* (DLR); *umbrelă* (din fr. *ombrelle* (DEX, DLR); din it. *ombrella*, fr. *ombrelle* (DER) etc. CDER-ul intră cel mai des în contradicție cu celelalte două dicționare, recurgând arareori la soluția etimologiei multiple, de ex.: *urban* (din fr. *urbain*, lat. *urbanus* (DEX, DLR); fr. *urbain* (DER); *unifica* (din fr. *unifier*, it., lat. *unificare* (DEX, DLR); fr. *unifier* (CDER) etc.

Prin analiza efectuată pe cuvintele din corpus și comparația între soluțiile oferite de cele mai importante surse lexicografice ale limbii române, principala concluzie a lucrării vizează necesitatea corelării între aspectele teoriei lingvistice și cele ale activității lexicografice.

4. Realizarea primei statistici a împrumuturilor lexicale din limba franceză în limba română pe baza unui corpus de mari dimensiuni (DILF)

Lucrarea *Deux langues romanes en contact : les emprunts roumains au français* prezintă statistica împrumuturilor lexicale din limba franceză în limba română pe baza unui corpus de mari dimensiuni, *Dicționar de împrumuturi lexicale din limba franceză* (DILF 2009).

A. Cuvinte-bază	Cuvinte cu etimologie exclusiv franceză	30,60%
	Cuvinte cu etimologie multiplă, inclusiv franceză	9,04%
Total		39,64%
B. Cuvinte derivate	Cuvinte cu etimologie exclusiv franceză și multiplă	7,87%
Total general		47,51 %

Statistica DILF 2009

Majoritatea împrumuturilor din limba franceză aparțin categoriei cuvintelor cu etimologie exclusiv franceză (30%) și, dacă adăugăm cuvintele cu etimologie multiplă, inclusiv franceză, procentajul atinge 39% din ansamblul dicționarului, ceea ce apropie această statistică de cea realizată în 1961 de Dimitrie Macrea, pe baza *Dicționarului limbii române moderne (DLRM)* (39%).

Totalul de 47% este însă în mare măsură tributar indicațiilor etimologice ale dicționarului utilizat drept punct de plecare (DEX on line), ceea ce impune o cercetare etimologică minuțioasă pentru a corobora aceste etimologii cu DA, DLR et le CDER.

Autor	Lucrare	Procentajul cuvintelor din franceză
Alexandru Graur (1954)	<i>Incercare asupra fondului principal lexical al limbii române</i> (1954) Număr de cuvinte : 1419	1 %
Marius Sala (1988)	<i>Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice</i> (1988) Număr de cuvinte : 2.581	22,12%
Dimitrie Macrea (1961)	<i>Dicționarul enciclopedic ilustrat «Cartea Românească »</i> -A. Candrea (1931) Număr de cuvinte : 43.269	29,69%
Dimitrie Macrea (1961)	<i>Dicționarul limbii române moderne (DLRM)</i> (1958) Număr de cuvinte : 49.649	38,42%
Florica Dimitrescu (1994)	<i>Dictionar de cuvinte recente</i> (1982) Număr de cuvinte : 3749	19,3%

5. Elaborarea modelului de fișă semantică

Fișa semantică oferă o imagine completă a cuvântului împrumutat din limba franceză în limba română: etimologie, atestare, sensurile preluate din franceză, dezvoltări semantice în română pe baza unor procese semantice complexe de tip metaforic și metonimic. S-a urmărit, în special, explicitarea informațiilor semantice și lexicografice pertinente pentru cercetarea întreprinsă.

Lista termenilor care vor face obiectul analizei semantice, pe baza consultării principalelor surse lexicografice a celor două limbi în contact analizate, cuprinde:

a aplica, bască, baterie, bec, beretă, beton, birou, breton, bufet, a califica, canapea, caserolă, comodă, corner, decolteu, diriginte, dormeză, duș, garderobă, garsonieră, gheridon, hazard, interviu, întrevedere, jupă, jupon, mansardă, manșon, marchiză, matineu, milieu, poligon, portbagaj, penalty, recamier, salon, servanță, șemineu, taburet, șifonier, trombon, zar etc.

Model de FIȘĂ SEMANTICĂ

	Franceză	Română
Etimologie	Derivat din rădăcina <i>battre</i> cu sufixul <i>-erie</i>	Din fr. <i>batterie</i>
Atestare	1204 « prix que l'on reçoit pour avoir battu le grain », Reclus de Molliens <i>Charité</i>	1853 – 1854, G. ȘINCAI, <i>Hronica românilor și a mai multor neamuri...</i> (II, p. 117)
Sens 1	Action de battre; bruit qui en résulte.	-
Sens 2	Résultat de cette action; ce qui est battu.	-
Sens 3	(Artill.) Ensemble des armes à feu disposées en un lieu pour sa défense militaire, ou dans un but tactique.	Idem
Sens 4	(Arts mén.) Ensemble des ustensiles utilisés en cuisine et qui étaient à l'origine en cuivre battu.	<i>Baterie de baie, de bucătărie.</i> Baterie formată din țevă și robinete.
Sens 5	(Mus.) Ensemble des instruments à percussion d'un orchestre.	Idem
Sens 6	(Électr.) Groupement d'un certain nombre de piles ou d'accumulateurs disposés en série ou en parallèle.	Idem
Sens 7	-	Frapieră (cf. fr. <i>seau à glace</i>)
Sens 8	-	Un litru de vin și un litru de apă minerală puse într-o frapieră

6. Probleme semantice în lexicul limbilor română și franceză

Articolele dedicate studiului semantic se ocupă de analiza schimbările de sens ce au intervenit la majoritatea cuvintelor românești împrumutate din franceză, examinându-se în paralel semnificațiile în fiecare dintre cele două limbi ca și cazurile de restrângeri, extensii, metaforazări, etc. ce au intervenit în trecerea de la limba sursă (franceza) la limba-țintă (româna).

Articolul *Destinul unor cuvinte de origine franceză în limba română actuală* analizează evoluția unor cuvinte împrumutate în limba română din franceză. În preambulul teoretic s-a încercat o succintă delimitare noțională a încadrărilor care sunt reunite sub denumirea generică de „neologism”, deoarece, după cum s-a arătat în secțiunea de terminologie, acest termen nu beneficiază de definiții unitare. Ca o caracteristică a neologismelor se poate evidenția faptul că, pentru o anumită perioadă, acestea sunt resimțite de vorbitori ca fiind cuvinte noi în limbă, sentiment ce se estompează pe măsură ce lexemele respective se încetățenesc în limbă. Orice limbă se îmbogățește foarte des cu neologisme, care, pentru a putea dobândi acest statut, trebuie să depășească stadiul de „ocazionalism”. Există o strânsă legătură între înnoirea lexicului și modificările sociale. În interiorul categoriei neologismelor, există diferite împărțiri. Când în sistemul lingvistic apare un nou termen, trebuie luate în considerare aspecte precum cele legate de grafie, pronunție, gen, flexiune, sensuri. Dacă se are în vedere funcția pragmatică a neologismelor, se poate afirma că ele servesc și în calitate de marcatori socio-culturali.

Unele dintre cuvintele împrumutate au suferit extensii semantice, primind noi înțelesuri pe teren românesc, în vreme ce altele au suferit contracții semantice, pierzând unele dintre sensurile originale. Pe baza câtorva exemple discutate în acest articol, se cercetează din punct de vedere lingvistic, dar și din cel al istoriei socio-culturale și mentalitare, modificările de sens ale împrumuturilor din limba franceză în limba română. Prin aceste modalități combinate de analiză se pot evidenția mai pertinent relațiile complexe dintre termenii originali și rezultatul lor pe teren românesc.

Cuvântul *manșon* a intrat în limba română cu grafia modificată. În franceză, dar și în română, acest cuvânt are o bogăție semantică remarcabilă. Sensurile merg de la vestimentație, până la tehnică. Există sensuri ale acestui termen (care circulau în Franța în secolele XV-XVIII), pe care româna nu le-a „importat”, ceea ce duce la concluzia că el a fost împrumutat în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, sau în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Cuvântul *marșandă* a intrat și el în română cu grafia proprie limbii române. În limba română actuală, acest cuvânt este considerat ca fiind învechit. Sensurile primare din franceză și din română diferă în cazul acestui cuvânt. Dacă în franceză acest cuvânt era utilizat împreună cu un determinant, în română acesta deseori lipsește. În 1850, este atestat în română cu determinant, dar 35 de ani mai târziu apare utilizat singur.

Cuvântul *matineu* a suferit și o mutație de gen la pătrunderea sa în limba română. Au intervenit și schimbări semantice, cuvântul fiind folosit strict pentru spectacole, cu extinderea pentru spectacolele ce au loc dimineața (sens ce lipsește din franceză)

Termenul *modistă* era, la un moment dat, considerat ca fiind învechit în română, dar, în ultimii ani, el a cunoscut un reviriment remarcabil, apărând în terminologia actuală legată de modă.

Parloar, considerat de unele dicționare ca fiind învechit, de altele ca fiind doar un franțuzism, a fost înlocuit, în româna actuală, cu un calc după franceză, cuvântul derivat de la verbul *a vorbi*, și anume *vorbitor*.

În cazul cuvântului *șarlotă* au fost urmărite istoria și evoluția sa, modificările recente pe care le suferă în română. S-a analizat și evoluția din domeniul vestimentar și din cel culinar, de aici putându-se trage concluzii referitoare la datarea orientativă a împrumutării sale în limba română.

Cuvântul *șifonier* a evoluat și el diferit în franceză și în română, fapt vizibil și în sensurile de bază ale termenului în cele două limbi.

Din cele câteva exemple analizate, se poate deduce faptul că destinul cuvintelor de origine franceză pătrunse în limba română nu este nici pe departe unul unitar, modificările semantice fiind de ordinul restrângerilor sau extinderilor de sens.

Articolul *Le vocabulaire français et roumain de l'espace : les mots lieu et loc* pornește de la examinarea a peste 4.700 de ocurențe ale cuvântului *lieu* înregistrate în dicționarul *Trésor de la Langue Française informatisé*. Se urmărește în primul rând tipul de relații spațiale pe care îl exprimă acest cuvânt în limba franceză, folosiri puse în paralel cu cele ale cuvântului *loc* în limba română.

Cele două cuvinte fac parte din vocabularul fundamental, prezentând numeroase derivate. Deși nu este un cuvânt împrumutat din franceză, ci moștenit, cuvântul *loc* se leagă, formal și semantic, de numeroase cuvinte împrumutate din franceză: adjective, ca de exemplu *local*, -ă (din fr. *local*), *locativ*, -ă (din fr. *locatif*), *locomobil*, -ă (din fr. *locomobile*), *locular*, -ă (din fr. *loculaire*), verbe ca *localiza* (din fr. *localiser*), substantive cum ar fi *localitate* (din fr. *localité*), *locatar*, -ă (din fr. *locataire*), *locație* (cuvânt pentru care dicționarul *DEX* propune o dublă etimologie - francezul *location* și latinescul *locatio*, -onis), *locoțiune* (din fr. *locomotion*), *locomotivă* (din fr. *locomotive*), *locotractor* (din fr. *locotracteur*), *locul* (din fr. *locule*) etc.

Interesant este cazul unui cuvânt relativ frecvent în limba română, *locțiitor*, construit, tot conform *DEX*, potrivit unui model de compunere provenind din franceză: *loc* + *țiitor*, după modelul francez *lieutenant* (din *lieu* + *tenant*).

Din punct de vedere semantic aceste cuvinte exprimă, în cele două limbi, cu precădere relații topologice de incluziune, desemnând de obicei situl în interiorul căruia este colocat un anume obiect. Comună este și folosirea celor două cuvinte drept hiperonime pentru un mare număr de termeni desemnând entități spațiale (oraș, câmp, stradă, biserică, școală etc.)

Studiul cologațiilor relevă existența unui mare număr de expresii identice sau similare. Foarte frecventă este locuțiunea conjuncțională *au lieu de* + INF și *în loc* + Frază_{conj}. Studiul consemnează locuțiuni verbale (*avoir lieu* → *a avea loc*, *tenir lieu* → *a ține loc*), expresii nominale (*lieu de* → *loc de*, ca în *lieu de réunion* - *loc de întrunire*, *lieu(x) de travail* - *loc de munca*, N + *de lieu* → Nom + *loc_{genitiv}* ilustrată de expresii ca *maître du lieu* - *stăpânul locului*, *la dame du lieu* - *doamna / stăpâna locului*), expresii adverbiale (*de lieu en lieu* - *din loc în loc*, *de ce lieu* - *din acest loc*, *en tout lieu* - *în orice loc*) etc. Există, desigur, și o serie de cologații divergente, precizate în articol, dar asupra cărora nu vom insista aici.

Mai interesantă ni se pare similitudinea între cele două limbi la nivelul pragmatic, cuvintele *lieu* și *loc* exprimând deseori relații deictice, mai ales dacă sunt însoțite de un demonstrativ ca *ce*, respectiv *acest*. Este vorba despre două tipuri de deixis, spațial,

arătând situarea unui obiect în funcție de poziția locutorului sau textual, ce identifică părțile unui anumit text în funcție de secțiunea pe care cititorul o citește. La folosirile deictice se adaugă uzul anaforic al celor două cuvinte, în situații în care acestea reiau informații prezente anterior în discurs.

Lucrarea *Câteva observații cu privire la semantismul unor împrumuturi lexicale de origine franceză din limba română* aprofundează cercetarea împrumuturilor de origine franceză din limba română din perspectivă semantico-pragmatică. Împrumutul lexical se relevă astfel ca marcator socio-cultural care reflectă mutațiile de natură socială, politică și culturală existente în viața unei comunități la un moment dat, ca indicator de univers mentalitar sau element distinctiv la nivel axiologic între limbi. Valoarea semantico-pragmatică a împrumutului lexical este cel mai bine evidențiată de „neologismele de sens”. În acest articol autoarea și-a propus să ilustreze fenomenul creației neologice la nivel semantic în arealul împrumuturilor de origine franceză existente în limba română contemporană, exemplificând două mari tipuri semantice rezultate prin: (1) conservarea – totală sau parțială – a sensului / sensurilor etimonului francez, inclusiv prin păstrarea în limba română a unui sens dispărut astăzi din franceza modernă și contemporană; (2) inovații semantice operate în limba română, de tipul: (a) specializare a sensului în raport cu cel al etimonului; (b) extensii semantice; (c) dezvoltare a sensului prin transfer metaforic și conotativ.

Corpusul lucrării este constituit din următoarele cuvinte considerate de cele mai importante surse lexicografice românești, ca fiind împrumutate (și) din limba franceză: *duș, diriginte, garsonieră, milieu și trombon*.

Analiza acestui corpus arată în mod clar faptul că o investigație atentă a „neologismelor de sens” cu etimon francez poate evidenția, în primul rând, mecanismele complexe pe care limba română le antrenează în procesul de specializare, de extindere sau de abstractizare a lexicului. Totodată, raportată permanent la universul mentalitar, neologia semantică poate căpăta valențe testimoniale, atestând diferitele mutații intervenite în diacronie în spațiul socio-cultural, politic și economic al unei comunități.

Articolul subliniază atât importanța fundamentală a influenței franceze pentru caracterul modern al limbii române, cât și marea disponibilitate a limbii române în ceea ce privește asimilarea și adaptarea neologismelor. Nu în ultimul rând, un studiu de acest tip poate deschide noi perspective de cercetare în domeniu, cu implicații directe asupra abordărilor lexicografice și, mai ales, etimologice.

Categorizarea fenomenelor semantice a fost realizată în lucrarea, aflată sub tipar într-o revistă ISI, *Typologie des emprunts lexicaux français en roumain (présentation d'un projet en cours)*, în care se efectuează o cercetare a împrumuturilor de origine franceză din perspectivă semantico-pragmatică, în corelație cu transformările sociale, culturale și politice care au marcat evoluția societății românești, transformări ilustrate și în dezvoltarea părții celei mai dinamice a limbii – lexicul.

Tipologia semantică propusă evidențiază două aspecte majore:

a. conservarea – totală sau parțială – a sensului / sensurilor etimonului francez, inclusiv prin păstrarea în limba română a unor sensuri azi dispărute din franceză;

b. inovații semantice operate în limba română, de tipul: (i) specializare a sensului în raport cu cel al etimonului; (ii) extensii semantice; (iii) dezvoltare a sensului prin transferuri semantice complexe, de tip metasemem.

Analiza semantică a fost făcută prin aplicarea metodelor semanticii contemporane; a fost folosită nu numai analiza semică, dar au fost analizate pentru cuvintele fișate fenomene semantico-pragmatice cum ar fi metaforizarea, metonimizarea, conotația, etc.

1. Conservarea totală a sensului / sensurilor etimonului francez este o situație frecvent întâlnită în cazul neologismelor, de ex. *cenomanian* (din fr. *cénomancien*), *desherență* (din fr. *déshérence*), *galactic* (din fr. *galactique*), *imparisilabic* (din fr. *imparisyllabique*), *impunitate* (din fr. *impunité*), *juxtapoziție* (din fr. *juxtaposition*), *macrofotografie* (din fr. *macrophotographie*), *necrobioză* (din fr. *nécrobiose*), *paleografie* (din fr. *paléographie*), *radiolarit* (din fr. *radiolarite*), *recriminativ* (din fr. *récriminateur*), *toxicoză* (din fr. *toxicose*) etc.

2. Conservarea parțială a sensurilor este bogat ilustrată și comentată prin exemple precum: fr. *matinée* / rom. *matineu*, fr. *manchon* / rom. *manșon*, fr. *charlotte* / rom. *șarlotă*, în care limba română nu continuă toate accepțiunile etimonului francez.

3. Un caz interesant este cel al sensurilor păstrate în română și dispărute din franceză, caz evidențiat de exemple ca fr. *chouette* / rom. *șuetă* „conversație familiară” (sens care nu se regăsește în dicționarele limbii franceze din sec. al XX-lea); fr. *décolleté* / rom. *decoltat*, a cărui accepțiune „frivol, licențios” este atestată doar pentru limba franceză vorbită din a doua jumătate a sec. XIX, dar este vie în română (de ex. *banc decoltat*).

4. În cazul inovațiilor semantice operate în limba română se pot înregistra: (i) specializări ale sensului în română (de ex. *caserolă* „recipient de plastic pentru alimente”, *poligon* „pistă amenajată pentru șoferii care învață să conducă un vehicul”); (ii) extensii semantice (de ex. *portbagaj*, care desemnează spațiul amenajat într-un autoturism în care se țin bagajele, corespunzând fr. *coffre*; rom. *baterie*, care păstrează o multitudine de sensuri concrete și tehnice ale fr. *batterie* (toate având un element semantic comun: [+mulțime]), de la care în română cuvântul se îmbogățește cu sensul „frapieră” și, prin transfer metonimic, „un litru de vin și o sticlă de sifon puse în frapieră”.

5. În fine, dezvoltarea sensului prin transferuri de tip metaforic și metonimic, precum în cazul cuvântului *mansardă* care, pornind de la sensul fundamental, împrumutat din franceză, a ajuns să desemneze prin metaforizare capul (cf. în expresii precum: *o mansardă bine echipată*, adică „o persoană competentă și inteligentă”). Astfel de modificări au intervenit, după cum am arătat, și la cuvântul *baterie*.

În concluzie, autorii subliniază faptul că dacă la nivel fonetic și morfologic limba română a inovat relativ puțin față de franceză, originalitatea sa se manifestă pe deplin în aspectul semantic al cuvintelor cu etimon francez.

Comunicarea *Typologie sémantique des mots roumains empruntés au français* a fost prezentată la Congresul Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică (XXVI CILPR) de la Valencia (septembrie 2010), aflându-se în prezent în curs de publicare.

Lucrarea dezbate problemele semantice legate de patru tipuri de împrumuturi: (i) cuvinte de origine franceză ce au dezvoltat în română sensuri metaforice, familiare sau argotice, (ii) cuvinte de origine franceză îmbogățite cu sensuri din limba engleză, (iii) dublete rezultate din împrumuturi din franceză sub două forme și (iv) dublete datorate unor filiere diferite, franceza fiind numai una din ele.

Pentru prima categorie, au fost prezentate cuvinte cum ar fi *salon*, care, pe lângă sensul fundamental de „încăpere amenajată cu o grijă deosebită și în care sunt primiți

musafirii sau se reunește familia”, a ajuns să aibă conotații legate de un comportament civilizată, în locuțiuni familiare sau argotice de tipul *fii salon*, *Ion e băiat salon*, etc. Se remarcă și folosirea adjectivală a substantivului. În limba franceză actuală, cuvântul *salon* a avut o evoluție semantică cu totul diferită, în expresii de tipul *salon calin / contact*.

O evoluție semantică similară a avut și cuvântul *mansardă*, care a preluat numai unul din sensurile etimonului francez („etaj / cameră sub acoperiș”, nu și cel de „acoperiș cu patru pante” sau de „fereastră practică într-un asemenea acoperiș”). Este, clar, vorba despre o restrângere de sens. În româna actuală cuvântul e folosit metaforic pentru a desemna capul persoanelor și conținutul lui, într-o expresie ca *are liliaci la mansardă* (metaforă filată) „este o persoană dezechilibrată psihic”. S-a observat că evoluția semantică a cuvântului în cele două limbi a fost paralelă, deoarece dicționarele actuale de argou francez menționează folosirea cuvântului *mansarde* cu sensul de „craniu”.

În sfârșit, ultimul cuvânt din această categorie este cuvântul *beton*, ce a căpătat în română semnificațiile superlative, cum ar fi „inatacabil” (*o pledoarie beton*), „foarte reușit” (*petrecere / ceremonie beton*), sau „frumos, sexy” (*o tipă beton*). Și aici se repetă fenomenul schimbării categoriei gramaticale, substantivul fiind folosit ca adjectiv. Utilizări similare se găsesc și în franceză, inclusiv folosirea adjectivală, în expresii ca *arguments bétons* „argumente beton”, adică foarte solide, inatacabile.

Cea de a doua parte a comunicării ilustrează marea influență exercitată de engleză asupra românei actuale. În mod foarte interesant, este vorba de cuvinte care atât în română cât și în engleză provin din franceză și care prezintă, din această cauză, asemănări între semnificații. Este cunoscut faptul că aprox. 30% din vocabularul limbii engleze provine din franceza veche, mai bine zis din anglo-normandă, fiind rezultatul mai multor secole de bilingvism ce au urmat cuceririi normande (1066). Pe baza acestor asemănări între forma unor cuvinte din cele două limbi, influența englezei asupra românei se manifestă nu numai prin împrumutarea unor cuvinte noi, dar și prin îmbogățirea unor cuvinte pe care româna le-a împrumutat de mult din franceză cu sensuri noi.

Astfel cuvântul *caserolă* înseamnă nu numai „cratiță cu coadă” (sensul fundamental al cuvântului franțuzesc, existent atât în română cât și în engleză) ci și „capsulă de porțelan folosită în laborator pentru topirea substanțelor”, sens tehnic care există în engleză dar nu și în franceză. Este clar că româna a îmbogățit un cuvânt pe care îl avea de mult cu un sens pe care cuvântul similar din engleză (împrumutat tot din franceză) l-a dezvoltat. Tot din engleză provine și sensul de „recipient din plastic sau hârtie în care se vând alimente preambalate sau semipreparate”; aceste ambalaje din plastic în franceză sunt desemnate metaforic cu un termen total diferit, și anume „barquette”.

Alte cuvinte de origine franceză au fost actualmente îmbogățite cu sensuri ale cuvintelor corespunzătoare din engleză. Lucrarea mai vorbește despre verbul *a aplica* care se folosește în prezent și cu semnificația „a face o cerere (pentru un loc la universitate sau pentru un job)” sau *a se califica* „a corespunde condițiilor legale pentru un concurs / un loc de muncă”. Studiul amănunțit al dicționarelor limbii franceze ca și cercetări pe internet ne-au arătat că aceste semnificații nu există în această limbă; ele există însă în engleză, fapt menționat de dicționarele *Oxford*, *Webster*, etc. Avem de a face cu calcuri semantice pe care româna le-a făcut după engleză, la cuvinte de origine franceză prezente în română de mult timp.

Problema dubletelor din română prezintă două aspecte din punctul de vedere al influenței limbii franceze. Există cuvinte pe care româna le-a împrumutat din franceză de două ori, în urma unor evoluții semantice. De exemplu cuvintele *întrevedere* și *interview* sunt dublete. Lexemul *întrevedere* reprezintă un calc, după francezul *entrevue* și semnifică în ambele limbi „întâlnire între două sau mai multe persoane în scopul de a discuta chestiuni de interes comun”. Acesta era și sensul cuvântului anglo-normand *entreveue*, preluat în engleză sub forma calcului *interview*. În engleza din Statele Unite cuvântul a ajuns să însemne „convorbire avută cu un ziarist în vederea unei publicări ulterioare” (sens atestat în 1869). Cu această nouă semnificație, cuvântul revine în franceză (atestat în 1884), pentru ca, la începutul sec. al XX-lea, să fie împrumutat din franceză în română.

Alteori dubletele există din cauza intrării lor în română pe filiere diferite. Cuvântul francez *hasard*, intrat în română sub forma *hazard*, provine în franceză din cuvântul spaniol *azar* „joc cu zarul”. Cuvântul spaniol *azar* vine din arabă, de la cuvântul *az-zahr* „zar”, unde *az* este o formă contextuală a articolului hotărât *al*. În română, avem și cuvântul *zar*, cuvânt care există în majoritatea limbilor balcanice provenind din turcă, limbă care l-a împrumutat tot din arabă. Rezultă că *zar* și *hazard* reprezintă în română același cuvânt arab, *az-zahr*, intrat pe două filiere diferite.

Comunicarea a relevat bogăția tipologică a împrumuturilor românești din franceză, pornind de la diversitatea etimoanelor și a filierelor de pătrundere și terminând cu bogăția fenomenele semantice. Interesante pentru integrarea semantică a cuvintelor de origine franceză în lexicul limbii române sunt evoluțiile metaforice și metonimice ce se regăsesc în limba vorbită sau familiară ca și calcurile semantice din engleză. În acest ultim caz, autorii își pun problema dacă este vorba de un împrumut real sau mai degrabă de un fenomen de „amestec” lingvistic, posibil în anumite situații istorice și pragmatice.

Lucrarea *Etude lexicographique et sémantique du gallicisme marchiz, -ă en roumain actuel* prezintă analiza contrastivă a cuvintelor *marquis,-e* (fr.) et *marchiz,-ă* (rom.). Se reliefează totodată importanța împrumuturilor din limba franceză pentru dezvoltarea culturii poporului român. Limba română a resimțit nevoia unor cuvinte noi, mai ales în domeniile activității științifice, politice și culturale astfel încât îmbogățirea lexicală se dovedește un proces complex, dificil dar extrem de necesar care continuă și în zilele noastre.

Articolul pune în evidență faptul că, în română, cuvântul *marchiză* a păstrat majoritatea accepțiunilor etimonului francez, dar el dezvoltă și o tipologie semantică pe care o putem ilustra prin schema următoare: 1. sensuri păstrate în română fără extensii semantice; 2. sensuri păstrate în română cu extensii semantice (metaforă, metonimie); 3. sensuri care nu se regăsesc în limba română.

Articolul *Remarques sur le la sémantique des lexèmes en voyage: français – anglais – roumain* examinează schimbările semantice pe care le suferă cuvintele împrumutate în alte limbi. Aceste modificări se manifestă cu și mai mare pregnanță în cazul unor lexeme ce fac „călătorii multiple”, fiind preluate de mai multe limbi, sau fiind reîmprumutat de limba din care cuvântul și-a început „călătoria” inițială.

Din acest punct de vedere, o examinare în paralel a lexicului limbilor franceză, engleză și română este de natură să conducă la descoperiri interesante, dat fiind faptul că cca 30% din lexicul românei sau lexicul englezei actuale sunt de origine franceză. În cazul englezei, împrumuturile masive datează din perioada Evului Mediu când, în urma

cuceririi normande, în Marea Britanie s-a manifestat o perioadă de bilingvism, între anglo-saxonă, vorbită de populația băștinașă și franceza vorbită de cuceritorii normanzi. În cazul românei, avem a face cu o influență culturală masivă, împrumuturile fiind „la distanță”. În ciuda acestor diferențe, rezultatele asupra fizionomiei vocabularului limbilor actuale sunt similare. Pentru română, intervine în plus influența masivă a englezei din ultimele două decenii. Cuvinte pe care româna le-a împrumutat de mult din franceză au căpătat sensuri noi preluate din engleză, pe baza asemănărilor de semnificanță – similitudini ce se explică prin faptul că și în engleză cuvântul este un împrumut tot din franceză.

Articolul discută mai întâi cazul unor cuvinte al cărui sens a fost preluat parțial atât de engleză cât și de română. De exemplu, cuvântul *toupet* are în franceză două sensuri fundamentale, unul propriu („buclă de păr fals”) și unul figurat („îndrăzneală, curaj, impertinență”). Din aceste două sensuri, limba engleză a preluat numai sensul propriu, iar româna numai cel figurat, cu o mică modificare semantică: inițial sensul cuvântului românesc a fost profund negativ („îndrăzneală, obrăznicie, impertinență”); în prezent, există tendința spre o folosire mai pozitivă (paradoxal, mai apropiată de sensul cuvântului francez), în formulări de tipul *învață engleza cu tupeu* (reclamă pe internet pentru un curs de engleză), adică cu îndrăzneală, fără complexe.

În alte cazuri, cuvinte de origine franceză au suferit mari modificări și / sau specializări semantice în engleză, ca apoi să fie împrumutate de multe alte limbi, inclusiv de română. Articolul comentează cazul unor cuvinte din domeniul sportului, cum ar fi *corner* sau *penalty*, care inițial însemnau (în franceza veche) „colț” și, respectiv „pedeapsă”. Preluate din anglo-normandă, aceste două lexeme au căpătat în engleză semnificații speciale, în limbajul sportului, accepțiuni cu care au reintrat în franceză și apoi în română.

Concluzii generale

Considerăm că studiile și articolele elaborate de membrii proiectului de cercetare ilustrează tematicile acestuia, atât la nivel teoretic, conceptual cât și la nivelul analizei și sintezei faptelor de limbă luate în considerare.

Definirea principalelor concepte operaționale s-a dovedit un demers deosebit de necesar, reprezentând o treaptă importantă a secțiunii teoretice a cercetării. Acolo unde lingvistica românească nu a operat încă o delimitare clară a conceptelor și a ariei lor de utilizare, autorii cercetării au reușit să clarifice și să precizeze, argumentat, sensul în care ei îl folosesc (*neologie, neologism, neologism, neologism, etimologie multiplă*).

Elaborarea și publicarea *Dicționarului de împrumuturi lexicale din limba franceză* (DILF) constituie un corpus de mari dimensiuni al cuvintelor cu etimon francez din limba română, cuprinzând 30.000 intrări lexicale. Dicționarul a servit la o serie de studii privind dinamica împrumuturilor lexicale din limba franceză, etimologia și semantica acestora.

Pe baza acestui corpus, a fost elaborată o statistică a situației împrumuturilor lexicale din limba franceză, fapt ce a permis evidențierea rolului covârșitor al influenței franceze pentru definirea caracterului modern al limbii române în contextul ariei romanice sud-est europene.

Problemele de etimologie au constituit o preocupare constantă a membrilor echipei de cercetare, reprezentând un criteriu fundamental în delimitarea corpusului (etimologie exclusiv franceză sau etimologie multiplă, inclusiv franceză). A fost elaborată o tipologie a etimologiei multiple și au fost relevate situațiile de etimologii

controversate (în cazul cuvintelor derivate sau a celor cu etimologie multiplă), surse de neconcordanță între principalele lucrări lexicografice ale limbii române.

Pe baza modelului de fișă semantică elaborat de membrii proiectului, o atenție importantă a fost acordată aspectului semantic al împrumuturilor lexicale din limba franceză. Relevarea caracteristicilor semantice ale cuvintelor românești de origine franceză a permis categorizarea semantică a acestora, ajungându-se astfel la elaborarea unei tipologii semantice, element de absolută noutate în cercetarea din domeniu. A fost abordată și problema dubletelor și a calcurilor semantice parțiale, ceea ce a impus luarea în considerare și a altor limbi, în primul rând engleza (pentru aspecte actuale ale semanticii unor cuvinte), dar și limbi cum ar fi spaniola, italiana, araba sau turca.

În concluzie, apreciem că elementele de noutate și originalitate ale proiectului constau în:

1. clarificarea conceptelor teoretice;
2. elaborarea primului corpus al împrumuturilor lexicale din limba franceză;
3. realizarea primei statistici a situației împrumuturilor lexicale din limba franceză pe un corpus de mari dimensiuni;
4. elaborarea unei tipologii semantice a împrumuturilor lexicale din limba franceză.

Prin urmare, considerăm că obiectivele propuse pentru primii doi ani au fost îndeplinite în totalitate, rezultatele cercetării oferind premisele finalizării cu succes a proiectului.